

प्रश्न-पत्र की योजना

कक्षा – वरिष्ठोपाध्याय:

विषय – ज्योतिष-शास्त्रम् (90)

अवधि – 3 घण्टे 15 मिनट

पूर्णांक – 56

1. उद्देश्य हेतु अंकभार –

क्र.सं.	उद्देश्य	अंकभार	प्रतिशत
1.	ज्ञान	19	33.92
2.	अवबोध	12	21.42
3.	अभिव्यक्ति	11½	20.53
4.	मौलिकता	13½	24.10
योग		56	100

2. प्रश्नों के प्रकारवार अंकभार –

क्र. सं.	प्रश्नों का प्रकार	प्रश्नों की संख्या	अंक प्रति प्रश्न	कुल अंक प्रतिशत	प्रतिशत प्रश्नों का	संभावित समय
1.	वस्तुनिष्ठ	09	01	9	16.07	10 मिनट
2.	अतिलघूत्तरात्मक	12	01	12	21.42	30 मिनट
3.	लघूत्तरात्मक	12	1.5	18	32.14	60 मिनट
4.	दीर्घ उत्तरीय प्रश्न	03	03	9	16.07	50 मिनट
5.	निबंधात्मक	02	04	8	14.28	45 मिनट
योग		38		56	100	195 मिनट

3. विषय वस्तु का अंकभार –

क्र.सं.	विषय वस्तु	अंकभार	प्रतिशत
1.	बीजगणितम्	20	35.71
2.	मुहूर्त चिन्तामणिः	20	35.71
3.	जन्मपत्र-प्रबोधनम्	16	28.58
		56	100

प्रश्न-पत्र ब्ल्यू प्रिन्ट

विषय :- ज्योतिष-शास्त्रम्

पूर्णांक - 56

कक्षा - वरिष्ठोपाध्यायः

क्र. सं.	उद्देश्य इकाई/उप इकाई	ज्ञान					अवबोध					ज्ञानोपयोग/अभिव्यक्ति					कौशल/मौलिकता					योग
		वस्तुनिष्ठ	अति.लघु	लघूत्तरात्मक	दीर्घोत्तरीय	निबन्धात्मक	वस्तुनिष्ठ	अति.लघु	लघूत्तरात्मक	दीर्घोत्तरीय	निबन्धात्मक	वस्तुनिष्ठ	अति.लघु	लघूत्तरात्मक	दीर्घोत्तरीय	निबन्धात्मक	वस्तुनिष्ठ	अति.लघु	लघूत्तरात्मक	दीर्घोत्तरीय	निबन्धात्मक	
1	बीजगणितम्	2(2)	1(1)	3(2)	3(1)		2(2)	1(1)	1½ (1)			1(1)	1(1)	1½ (1)				1(1)	1½ (1)			19½ (15)
2	मुहूर्त चिन्तामणिः	1(1)	1(1)	1½ (1)		4(1)	1(1)	1(1)	1½ (1)	3(1)			1(1)	1½ (1)			1(1)	1(1)	1½ (1)			20(13)
3	जन्मपत्र-प्रबोधनम्		1(1)	1½ (1)				1(1)				1(1)	1½ (1)	3(1)		1(1)	1(1)	1½ (1)		4(1)	16½ (10)	
		3(3)	3(3)	6(4)	3(1)	4(1)	3(3)	3(3)	3(2)	3(1)		1(1)	3(3)	4½ (3)	3(1)		2(2)	3(3)	4½ (3)		4(1)	56(38)

विकल्पों की योजना :- प्र.सं. 16 से 20 में एक आंतरिक विकल्प है। नोट:- कोष्ठक में बाहर की संख्या अंकों की तथा भीतर प्रश्नों की द्योतक है।

नोट :-

प्रश्न संख्या 1 के 9 भाग हैं।

प्रश्न संख्या 2 के 4 भाग हैं।

प्रश्न संख्या 3 के 8 भाग हैं।

हस्ताक्षर

प्रश्न-पत्र-योजना

कक्षा – वरिष्ठोपाध्यायः

विषयः – ज्योतिष-शास्त्रम् (90)

अवधि: – 3 घण्टे 15 मिनट (सपाद होरात्रयम्)

पूर्णांकाः – 56

1. उद्देश्यानाम् अंकभारः –

क्र.सं.	उद्देश्यम्	अंकभारः	प्रतिशतम्
1.	ज्ञानम्	19	33.92
2.	अवबोधः	12	21.42
3.	अभिव्यक्तिः	11½	20.53
4.	मौलिकता	13½	24.10
योग		56	100

2. प्रश्नानां प्रकारानुसारम् अंकभारः –

क्र. सं.	प्रश्नानां प्रकाराः	प्रश्नानां संख्याः	प्रतिप्रश्नम् अंकाः	कुल अंकाः%	प्रश्नानां प्रतिशतम्	सम्भावितः समयः
1.	वस्तुनिष्ठ-प्रश्नाः	09	01	9	16.07	10निमेषाः
2.	अतिलघूत्तरात्मक-प्रश्नाः	12	01	12	21.42	30 निमेषाः
3.	लघूत्तरात्मक-प्रश्नाः	12	1.5	18	32.14	60 निमेषाः
4.	दीर्घोत्तरीय-प्रश्नाः	03	03	9	16.07	50 निमेषाः
5.	निबन्धात्मक-प्रश्नाः	02	04	8	14.28	45 निमेषाः
योगः		38		56	100	195निमेषाः

3. विषयवस्तूनाम् अंकभारः –

क्र.सं.	विषयवस्तूनि	अंकभारः	प्रतिशतम्
1.	बीजगणितम्	20	35.71
2.	मुहूर्त चिन्तामणिः	20	35.71
3.	जन्मपत्र-प्रबोधनम्	16	28.58
योगः		56	100

प्रश्न-पत्रस्य नीलपत्रम् (ब्ल्यू प्रिन्ट)

कक्षा — वरिष्ठोपाध्यायः

विषयः— ज्योतिष-शास्त्रम्

पूर्णांकाः — 56

क्र. सं.	उद्देश्यम् विधाः/उप विधाः	ज्ञानम्					अवबोधः					ज्ञानोपयोगः/अभिव्यक्तिः					कौशलम्/मौलिकता					योगः	
		वस्तुनिष्ठः	अति.लघु.	लघुतरात्मकः	दीर्घात्तरीयः	निबन्धात्मकः	वस्तुनिष्ठः	अति.लघु.	लघुतरात्मकः	दीर्घात्तरीयः	निबन्धात्मकः	वस्तुनिष्ठः	अति.लघु.	लघुतरात्मकः	दीर्घात्तरीयः	निबन्धात्मकः	वस्तुनिष्ठः	अति.लघु.	लघुतरात्मकः	दीर्घात्तरीयः	निबन्धात्मकः		
1	बीजगणितम्	2(2)	1(1)	3(2)	3(1)		2(2)	1(1)	1½ (1)			1(1)	1(1)	1½ (1)				1(1)	1(1)	1½ (1)			19½ (15)
2	मुहूर्त चिन्तामणिः	1(1)	1(1)	1½ (1)		4(1)	1(1)	1(1)	1½ (1)	3(1)			1(1)	1½ (1)			1(1)	1(1)	1½ (1)			20(13)	
3	जन्मपत्र-प्रबोधनम्		1(1)	1½ (1)				1(1)				1(1)	1½ (1)	3(1)			1(1)	1(1)	1½ (1)		4(1)	16½ (10)	
		3(3)	3(3)	6(4)	3(1)	4(1)	3(3)	3(3)	3(2)	3(1)		1(1)	3(3)	4½ (3)	3(1)		2(2)	3(3)	4½ (3)		4(1)	56(38)	

विकल्प-योजना :- 16 तः 20 प्रश्नेषु एक आंतरिकविकल्पः अस्ति ।

अवधेयम्— कोष्ठकाद् बहिः संख्या अंकबोधिका आंतरिकसंख्या च प्रश्नबोधिका ।

प्रश्नसंख्या प्रथमे 9 भागाः सन्ति ।

प्रश्नसंख्या द्वितीये 4 भागाः सन्ति ।

प्रश्न संख्या तृतीये 8 भागाः सन्ति ।

हस्ताक्षरम्

नामांक

Rooll No

--	--	--	--	--	--	--

No. of Questions-20

No. of printed Pages –

कक्षा – वरिष्ठोपाध्यायः

वरिष्ठोपाध्यायपरीक्षा–2023

विषयः– ज्योतिषशास्त्रम्,कोड–90

समयः – 3:15 होराः

पूर्णांकाः 56

परीक्षार्थिभ्यः सामान्यनिर्देशाः–

- (1) परीक्षार्थिभिः सर्वप्रथमं स्वप्रश्नपत्रोपरि नामांकः अनिवार्यतो लेख्यः ।
- (2) सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः ।
- (3) सर्वेषां प्रश्नानामुत्तराणि उत्तरपुस्तिकायामेव लेख्यानि ।
- (4) एकस्य प्रश्नस्य सर्वेषां खण्डानामुत्तराणि एकत्रैव लेख्यानि ।
- (5) सर्वेषां प्रश्नानामुत्तराणि संस्कृतमाध्यमेनैव लेखनीयानि ।

मॉडल प्रश्नपत्र (आदर्शप्रश्नपत्रम्)

कक्षा – वरिष्ठोपाध्यायः

विषयः— ज्योतिषशास्त्रम्, कोड—90

समयः – 3:15 होराः

पूर्णांकाः 56

खण्डः – “अ”

1. वस्तुनिष्ठप्रश्नाः—

- (i) 'गणितग्रन्थोऽस्ति । 1
(अ)मुहूर्त्तचिन्तामणिः (ब)बीजगणितम् (स)जातकालंकारः(द)मेघदूतम्
- (ii) क्षययोः स्वयोर्वा योगे स्यात् – 1
अ) युतिः (ब)गुणनम् (स)ऋणम् (द)वर्गम्
- (iii) येन भाज्यहारौ छिन्नौ तद्भवति – 1
(अ)मूलम् (ब)वर्गम् (स)धनम् (द)क्षेपः
- (iv) एकविंशतियुतं शतद्वयं भवति— 1
(अ)65 (ब)195 (स)221 (द)90
- (v) श्रीरामदैवज्ञेन रचितम्— 1
(अ)मुहूर्त्तचिन्तामणिः (ब)वास्तुशास्त्रम्(स)गणितशास्त्रम्(द)लीलावती
- (vi) “यदि पृच्छितनौ वसुधारुचिरा” इत्यत्र “वसुधा” इत्यनेन ज्ञायते— 1
(अ) आकाशः (ब) पृथिवी (स) अग्निः (द) सूर्यः
- (vii) 'नन्दातिथयः सन्ति— 1
(अ) 2,7,12 (ब) 3,8,13 (स) 4,9,14 (द)1,6,11
- (viii) कुण्डल्यां भावाः सन्ति— 1
(अ) 16 (ब) 9 (स)12 (द) 10
- (ix) जातकालंकारस्य लेखकोऽस्ति— 1
(अ) श्रीगणेशदैवज्ञः(ब) श्रीरामदैवज्ञः(स) श्रीकृष्णदैवज्ञः(द)श्रीदेवदैवज्ञः

2. रिक्तस्थानानि पूरयत—

- (i) खयोगे वियोगे.....तथैव । 1
- (ii) परस्परं भाजितयोः .....र्यः । 1
- (iii) धनुर्मेघसिंहेषु.....प्रशस्ता । 1
- (iv) एकस्यां घटिकायां.....पलानि भवन्ति । 1

3. अतिलघुत्तरात्मकप्रश्नाः—

- (i) $(3)^2$ वर्ग किम्? 1
- (ii) 'रू3 रू4 योगफलं किम्? 1
- (iii) स्थिरकुट्टकसूत्रं लिखत । 1
- (iv) पूर्वस्यां दिशि कस्मिन् वारे न गन्तव्यम्? 1
- (v) हिम्बरयोगः लेख्यः । 1

(vi)	'कृष्णपक्षस्यान्तिमतिथेः नाम किम् ?	1
(vii)	कुण्डल्यां त्रिकोणस्थानानि कानि?	1
(viii)	मेषवृश्चिकयोः स्वामी कः ?	1

खण्डः—“ब”

4.	धनर्णसंकलनसूत्रं लिखत ।	1 ^{1/2}
5.	रू3रू2 अन्तरफलं किम्?	1 ^{1/2}
6.	धनात्मकानामधनात्मकानां मूलनवानां च पृथग् वदाशु ।	1 ^{1/2}
7.	(4य-6) ² अस्य गणितक्रिया विधेया ।	1 ^{1/2}
8.	गुण्यः 5य-1 गुणकश्च 3य + 2 गुणनफलमानयत ।	1 ^{1/2}
9.	'इषमासिसितादशमीविजया.....' एतं श्लोकं प्रपूर्य अस्याशयो लेख्यः ।	1 ^{1/2}
10.	यात्रायां त्याज्यवस्तूनि कानि ? लिखत ।	1 ^{1/2}
11.	राशिवशान्निषिद्धस्थानानि लेख्यानि ।	1 ^{1/2}
12.	गृहप्रवेशे कुम्भचक्रं लिखत ।	1 ^{1/2}
13.	इष्टकालपरिभाषा प्रदेया ।	1 ^{1/2}
14.	होराज्ञानं सश्लोकं लेखनीयम् ।	1 ^{1/2}
15.	एकस्मिन् अहोरात्रे कति होराः भवन्ति? 24होरासु कति घट्यः भवन्ति?	1 ^{1/2}

खण्डः—“स”

16.	भाज्यः 15य ² + 7य - 2 भाजकः 3 य + 2 भागफलं स्फुटीकुरुत । अथवा य ⁴ + 6य ³ + 25य ² + 48य + 64 वर्गमूलं साधयत ।	3
17.	गृहारम्भे पंचांगशुद्धिं विलिख्य राहुमुखज्ञानं सश्लोकं वर्णनीयम् । अथवा यात्रायां तिथिनक्षत्रयोर्विचारं लिखित्वा वारमूलनक्षत्रशूलयोः विचारः वर्णनीयः ।	3
18.	भयात-भभोगयोर्साधनविधिर्लेख्यः । अथवा पलभापरिभाषापूर्वकं पलभातो चरखण्डासाधनप्रकारं सोदाहरणं स्पष्टयत ।	3
19.	“जनराशितनू.....” एतं श्लोकं सार्थं विलिख्य “पथिराहुचक्रम्” इति स्पष्टयत । अथवा स्थानस्य शुभाशुभविचारं विशदीकृत्य अपूर्वगृहप्रवेशमुहूर्तः विवेचनीयः ।	4
20.	यत्र सूर्योदयः 06 : 20 जन्मसमयः प्रातः 10 : 30 जन्मर्क्षं चित्रा 26 / 40 गर्तर्क्षं च हस्त 25 / 48 तत्र इष्टकालपूर्वकं भयात-भभोगयोर्साधनं कुरुत । अथवा दिनरात्रिमानपरिभाषापूर्वकं यत्र सूर्योदयः 05 / 50 सूर्यास्तश्च 06 / 58 तत्र दिनमानं घण्टा / मिनिट एवं दिनमानं घटी / पल प्रसाध्य रात्रिमानमपि गणयत ।	4